

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Едина Жолчак-Димитрова на тема

ТИПОЛОГИЯ НА ГРЕШКИТЕ В МЕЖДИННИЯ УНГАРСКИ ЕЗИК НА НОСИТЕЛИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление *2.1 Филология*, научна специалност *Общо и сравнително езикознание (унгарски и български език)*

от доц. д-р Лиляна Лесничкова (специалност „Унгарска филология“, СУ „Св. Климент Охридски“), утвърдена за член на научното жури със заповед № РД 38-427/23.09.2020 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

Дисертационният труд, представен от Едина Жолчак-Димитрова – асистент в специалност „Унгарска филология“ – е сериозна стъпка в посока към установяване на методически критерии и норми за преподаване на унгарски език в българоезична среда. За първи път се предлага по-цялостно проучване на видовете грешки с цел да се изведат типологически изводи. Още повече, че контрастивният анализ на грешките в междинния унгарски език на българите не е бил обект на самостоятелно изследване в лингводидактическата литература.

Изследването е фокусирано върху анализ на грешки, допускани от българи, изучаващи унгарски език, изясняване на предполагаемите причини за появата им и начините за преодоляването им с цел постигането на висока успеваемост в обучението. За реализирането на набелязаната цел авторката си поставя няколко задачи, чието решаване определя обхвата на изследването. Те се свеждат до обзор на методите за контрастивен анализ и анализ на грешки, до описание на основните фонетични, морфосинтактични и лексикални характеристики на унгарския език с оглед на трудностите, които те могат да създадат на изучаващите езика българи, до систематизация и категоризация на грешките в междинния унгарски език.

Темата е актуална, значима и се вписва в лавинообразно нарастващото прагматизиране на езиковите описания с учебна цел. Разработването ѝ предполага установяването на добри практики и решения, които биха подпомогнали изготвянето на

адекватна методическа стратегия, която да оптимизира процеса на усвояване на унгарския език от българи. Нещо повече: резултатите от изследването могат непосредствено бъдат приложени в обучението на студентите по унгарска филология.

Събирането на езиков материал от изучаващи даден чужд език, идентифицирането на допусканията от тях грешки, класифицирането им по определени критерии служи като индикатор за степента на ефективност на едно или друго методическо решение и ориентира преподавателя как най-целесъобразно да структурира и поднесе материала на обучаемите. В този смисъл докторантката правилно поставя изследователската си теза.

Дисертацията е в общ обем от 239 страници (основен текст – 186 с.) и се състои от увод, три глави, разделени на параграфи, изводи, заключение, библиография и приложение. Структурата е ясна и логична, използваният изследователски инструментариум отговаря на поставените цели и задачи на изследването и е приложен коректно. Заслуга за това има и компетентното научно ръководство.

В краткия увод (с. 5–7) е посочена ролята на контрастивната съпоставка между езици и на анализа на допусканията от обучаемите грешки в процеса на усвояване на чужд език, след което стегнато е представена структурата на труда, очертани са методът, целта и задачите му.

Първа глава (с. 8–38) задава теоретико-методологическата рамка на изследването. В нея е синтезирана същността на контрастивната лингвистика, представени са родоначалниците ѝ, както и различни подходи при съпоставка на два езика (на Р. Ладо, Р. Вардхау, Р. Стокуел, К. Джеймс), като са посочени техни силни и слаби страни. Източниците са добре подбрани в съответствие с темата на изследването. Отделни констатации обаче се нуждаят от преформулиране: напр. на с. 8: „Според Longman Dictionary of Applied Linguistics усвояването на втори език представлява процеса на усвояване на втори (или чужд) език“; на с. 11: „контрастивният анализ не може да предскаже всички затруднения на изучаващите, и винаги ще има трудности, които не могат да бъдат предсказани чрез контрастивния анализ“.

При очертаването на теоретичната база на контрастивния лингвистичен анализ и сферите на приложението му Едина Жолчак демонстрира умения да систематизира, анализира и обобщава възгледите на различни изследователи. Добре усвоените теоретични основи предпоставят коректността на проведените впоследствие анализ на конкретен емпиричен материал. Запознаването с основните постулати в теорията на грешките и със значението на анализа на грешки като приложен теоретичен модел за

извеждане на приложими в чуждоезиковото обучение лингводидактически изводи води до утвърждаване на убеждението, че в съчетаването на съпоставителния анализ между чуждия и родния език с анализа на допусканите от обучаемите отклонения от езиковите норми са заложили диагностичният и прогностичният потенциал на контрастивния лингвистичен подход в чуждоезиковото обучение. Това определя избора на Едина Жолчак да постави основен акцент в изследването си върху метода на контрастивния анализ на грешките, разработен от унгарския езиковед Ласло Будаи. Така се внася нов поглед към традиционния за българоезичната лингводидактична литература подход към характеристика и анализ на междинните езици. Дисертантката добре познава различни концепции за междинния език и системите за категоризация на грешките в него: доказателство за това са приведените илюстративни примери от междинния език на българи, изучаващи унгарски, към типовете класификации на Немзър и Кордър. Съвсем целенасочено обаче Е. Жолчак се спира на модела на Будаи като най-адекватен за целите на работата си. Контрастивният анализ позволява да се определи потенциалната интерференция, да се прогнозира типичните трудности в процеса на усвояване на унгарския език от българи, а анализът на грешките, от своя страна, отчита реализираната родноезикова интерференция. В основата на приложения модел е анализът на „актуалните грешки, спонтанно направени от изучаващите чужд език или предизвикани в тестови/изпитен формат“, а не на „възможностите за грешки, предсказани от контрастивния анализ“ (срв. с. 27). Така се осигурява надеждна база не само за идентифициране на грешките, но и за установяване на причините, които ги порождават, както и за изработването на стратегия за коригирането и минимизирането им. Опитът, който Е. Жолчак има като преподавател по унгарски език на чужденци, ѝ позволява смело да навлезе в проблематиката, за да очертае едни от най-трудните за усвояване особености на унгарския език и да убеди читателя в предимствата на избрания модел: съчетавайки теоретични подходи и практически наблюдения, моделът на Будаи е призван да повиши ефективността на чуждоезиковото обучение чрез превръщането му в осъзнат процес. Основният положителен ефект от приложението на контрастивния анализ на грешки е отчетливо изведен: „подпомагане на оптимизацията на входните данни в процеса на чуждоезиковото обучение“ (с. 31).

Направеният в края на първа глава преглед на българо-унгарските изследвания в полето на контрастивната лингвистика не само осигурява плавен преход между представените теоретични постановки и последващите конкретни наблюдения върху езиковите системи на унгарския и българския език, но и позволява на фона на

направеното досега по-ясно да се открие новият ракурс, който дисертацията на ас. Едина Жолчак внася в чуждоезиковата и съпоставителната проблематика, разширявайки изследователската парадигма в посока на контрастивен анализ на грешки в междинния унгарски език. Струва ми се обаче, че някои от включените в този параграф изследвания са описани ненужно подробно, напр. представеното съдържание на „Унгарска граматика. Форми, функции, взаимоотношения“, още повече че този труд, макар и определен от дисертантката като „отличен ресурс за преподаването и на контрастивна лингвистика“, не е написан в съпоставителен план, и в този смисъл би следвало да заема периферно място, ако изобщо се налага да бъде включен в обзор на българо-унгарски контрастивни изследвания.

Втора глава (с. 39–105) е изключително информативна. Въз основа на академични граматика на унгарския език и на унгарски граматика за чужденци са описани особености на унгарския език с оглед на трудностите, които съпътстват преподаването и усвояването му в българоезична среда; очертани са и типологични контрасти между двата езика, които се превръщат в препъникамък за обучаемите. В съпоставка с български са представени основните характеристики на унгарския език на ниво графема и фонема и на морфосинтактично ниво. Детайлно са разгледани спецификите на суфиксите в унгарски спрямо предлозите в български, подробно са описани унгарската падежна и глаголна система, свързаните с тях дискуссионни въпроси и предизвикателствата, пред които изправят преподавателите по унгарски език като чужд. Личи стремежът на дисертантката да разглежда описваните езикови явления от гледище на тяхната приложимост в практиката.

Най-голямо внимание при описанието на морфосинтактичните отношения в унгарски е отделено на тройната пространствена система. Тя е определена като „по-комплексна от българската по отношение на пространствените описания“ и като „една от причините за големия брой на падежите в унгарския език“ (с. 57). Проявленията на тройната пространствена система са последователно представени при съществителните, прилагателните и числителните имена, при следозите, местоименията, глаголните представки и наречията, като в табличен вид са посочени най-типичните и най-често използвани еквивалентни предлози на съответните унгарски окончания. При разглеждането на унгарската глаголна система са изтъкнати съществени различия с българския език, които стават основна причина за грешките, установени в междинния унгарски език. Приведените примери са интерпретирани адекватно и убедително. Наблюденията на авторката съдържат важни приноси за унгарско-българската

контрастивистика и лингводидактика. Някои от твърденията обаче би следвало да се прецизират, напр. неточна е констатацията на с. 47, че следлозите в унгарския език „не оказват влияние върху формата на думата, към която се отнасят (което е типично явление при суфиксацията при някои многовариантни корени в унгарски, например *Szófia* ‘София’ – *Szófiában* ‘в София’, *étterem* ‘ресторант’ – *éttermet* ‘ресторант (акузатив)’“. Това не важи за групата на т.нар. *ragvonzó névutók*, които изискват името пред тях да получи точно определено окончание. Срв.: *iskola előtt*, но *iskolán belül* или *iskolával szemben, éttermen kívül* и др.)

Изложението е онагледено с голям брой таблици. Изброяването на множество именни и глаголни парадигми, както и на правила за употреба на определени граматични категории (напр. пространствените суфикси, двата вида спрежение на глагола, парадигмите на местоименията, образувани от локативни окончания и следлози) обаче доста разводнява текста; част от тях можеше да бъдат дадени като приложение или да бъдат представени по-синтезирано, без да се изреждат всички форми, а да се посочи механизмът на образуването им и да се илюстрира употребата им в няколко изречения. Вероятно решението на авторката е продиктувано от желанието да даде повече информация за разглежданите граматически единици в унгарския език.

В трета глава (с. 106–181) надлежно е описан езиковият корпус (представен в приложението към дисертацията), върху който е извършен контрастивният анализ на грешките в междинния унгарски език. Материалът, с който оперира дисертантката, е ексцерпиран от автентични текстове на българи, изучаващи унгарски език като чужд. Обработени са разнородни писмени работи: 102 съчинения на свободна тема на студенти от специалност „Унгарска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ и на курсисти от Унгарския културен институт в София, текстове на участници в сертификатен изпит по унгарски като чужд език, а също и 19 есета, изготвени от студенти в четвърти курс като курсови работи по унгарска литература. Авторката си дава сметка за недостатъците на анализ, осъществен на базата на лимитиран корпус, в който някои от принципно проблемните езикови категории, като напр. формите на следлози с лични окончания, специфичната глаголна флексия *-lak/-lek* за определено спрежение и др., или изобщо не се срещат, или се появяват твърде рядко. Ето защо тя решава да разшири корпуса от съчинения с допълнителен тестови материал, включващ превод на отделни изречения от български и унгарски и граматическо упражнение за попълване на падежни окончания. Изходните данни са обработени коректно, поради което получените резултати могат да се приемат за достоверни. Организирането на

емпиричния материал осигурява убедителна основа за формулираните изводи. Грешките, установени в обработените писмени работи, са представени по езикови равнища, като е предложена и класификация на най-фреквентните типове. И тук във фокуса на анализа са грешките при употребата на локативните суфикси, свързани с тройната пространствена система, които – както става ясно в хода на изложението – са „еднакво трудни и за начинаещите, и за напредналите“ (с. 131). Затова не е случайно, че резултатите от проведения експеримент с първокурсници и второкурсници не се различават значително, когато от тях се изисква не просто да попълнят липсващо окончание в изречението, а сами да създадат изречение или свързана текст, прилагайки различни по сложност синтактични правила. Констатацията навежда на мисълта, че трудните за усвояване категории в унгарския език продължително време са спънка в комуникацията въпреки целенасочените усилия за преодоляването им чрез различни обучителни средства.

Важно е да се отбележи, че Едина Жолчак не просто регистрира допусканите грешки, а ги коментира, при това със съществени за структурата на учебния процес обяснения и препоръки, с цел да се подобри методиката на преподаване и да се усъвършенстват постиженията на обучаваните.

Позиционирането на подточка 3.1.2. *Картина на българо-унгарските еквиваленти при средствата за изразяване на тройната пространствена система: резултати от анализ, базиран на данни от литературни текстове и техните преводи* в главата *Особености на унгарския междинен език: контрастивен анализ на грешки* ми се струва спорно, при положение че се коментират преводни еквиваленти, а не учебен корпус, каквито са очакванията на читателя. Очевидно тук преводът е използван като средство за открояване на прилики и разлики и за илюстрация на функционалната еквивалентност. Въз основа на художествени преводи обаче не могат да се правят изводи за „особености на междинния унгарски език“. А и самите изводи на с. 146 за изразяването на пространствените отношения в унгарския и българския език се вписват по-добре в съдържанието на втора глава, отколкото на трета.

Смятам, че мястото на 3.1.3. *Тройната система при изразяване на време* също е по-скоро във втора глава, защото допълва представата за тройната система в унгарския език с нови проявления. Освен това тук изобщо не се разглеждат грешки в междинния унгарски език във връзка с темпоралните ѝ проявления, както е в останалите подточки на трета глава.

В *Изводи* (с. 182–185) са обобщени и представени в синтезиран вид по-типичните грешки, установени в междинния език на българи, изучаващи унгарски. Допускането им се обяснява с различни причини: структурни различия между двата езика, непълно познаване на новата езикова система, пропуски в знанията за езика цел, родноезикова интерференция, влияние на други чужди езици, неправилни стратегии на учене и преподаване и др. Наред с изводите от анализа авторката прави и конкретни предложения за преодоляване на някои междуезикови различия в обучението.

В *Заключението* (с. 186) се изтъква необходимостта от допълнителни контрастивни изследвания за езиковата двойка унгарски – български. Обещаващо звучи заявката, че представеният труд е само началото на задълбочени занимания, целящи разработването на адекватни учебни материали по унгарски език за българи.

По темата на дисертационния труд авторката има шест публикации, три от които са под печат. Всички те са представени като доклади на национални и международни научни форуми.

Авторефератът (29 с.) коректно представя структурата и съдържанието на дисертацията. Посочените от дисертантката приноси съответстват на реално постигнатото в текста. Би следвало цитираните автори и източници да бъдат описани и в автореферата, а не само в библиографията на дисертационния труд.

В заключение ще обобщя, че старанието и усилията, които авторката е вложила при написването на дисертацията, заслужават да бъдат оценени положително. Представеният труд е сериозна научна разработка с приноси в областта на контрастивната и приложната лингвистика. Затова предлагам на Научното жури да гласува за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на ас. Едина Жолчак-Димитрова.

София, 11 ноември 2020